

УДК 343.8

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1171439>

orcid.org/0000-0002-5127-2900

© Попій Д.С., 2017

Д.С. Попій

ПРИЧИНИ НЕДОВЕДЕННЯ ЗЛОЧИНУ ДО КІНЦЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВРАХУВАННЯ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ПОКАРАННЯ

Анотація. У статті розглядається врахування причин недоведення злочину до кінця при призначенні покарання. Досліджується теоретична класифікація таких причин. На ґрунті дослідження практики призначення покарання робляться висновки про найбільш поширені причини недоведення злочину до кінця і їх реальне врахування при призначенні покарання.

Ключові слова: причини, замах, готування, незакінчений злочин, призначення покарання.

Аннотация. В статье рассматривается учет причин недоведения преступления до конца при назначении наказания. Исследуется теоретическая классификация таких причин. На почве исследования практики назначения наказания делается вывод о наиболее распространенных причинах недоведения преступления до конца и их реальный учет при назначении наказания.

Ключевые слова: причины, покушение, подготовка, неоконченное преступление, назначение наказания.

Annotation. The article considers consideration of the reasons for not committing a crime to the end when imposing a punishment. The theoretical classification of such reasons is studied. On the basis of the study of the practice of sentencing, conclusions are drawn about the most common causes of not committing a crime to the end and their actual consideration when imposing a punishment.

Keywords: causes, attempt, cooking, unfinished crime, punishment.

У сучасних умовах боротьби із злочинністю однією з умов вдалого досягнення завдань щодо забезпеченості недоторканності правоохоронюваних інтересів є як посилення суворості меж кримінальної відповідальності, так і абсолютна відмова від їх застосування у випадках, прямо передбачених законом. Тому в процесі реалізації кримінальної політики повинні застосовуватись не лише заходи кримінально-правового впливу на особу, а й такі, що надавали б такій особі можливість не вчиняти злочин, що нею готується, або вчинення якого уже розпочалося, і тим самим – уникнути кримінального переслідування. Сучасна тенденція розвитку кримінального законодавства України повинна бути спрямована саме на стимуляцію такої поведінки, яка і повинна бути закріплена у відповідних інститутах Загальної частини кримінального права України. [6, с. 34]. При цьому обов'язково при призначенні

покарання повинні враховуватися обставини, що обумовили недоведення злочину до кінця.

Ч. 1 ст. 68 чинного КК України визначає, що при призначенні покарання за незакінчений злочин суд, керуючись положеннями ст. 65–57 КК України, враховує ступінь тяжкості вчиненого особою діяння, ступінь здійснення злочинного наміру та причини, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця.

По суті, вказані три обставини, дозволяють говорити про те, що вони відносно правила покарання, що розглядається, виступають у ролі індивідуалізуючих. Тобто, саме їх наявність дозволяє відносно особи, яка вчинила злочин, встановити окремі (пільгові) правила призначення покарання, що передбачено ч. 2,3 ст. 68 КК України. Так, за вчинення готування до злочину строк або розмір покарання не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК. За вчинення замаху на злочин строк або розмір покарання не можуть перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК.

Постає нагальне питання, що власне і є предметом дослідження вказаної статті, чим саме одна з таких обставин, а саме причина недоведення злочину до кінця, обумовлює встановлення законом до осіб, які вчинили злочини такого роду, спеціальної засади призначення покарання і як вона впливає на реальне призначення покарання.

У сучасній науці кримінального права проблематикою призначення покарання, в тому числі спеціальними засадами призначення покарання, займалися такі вчені, як: М.І. Бажанов, О.О. Дудоров, В.В. Полтавець, В.І. Тютюгін, Ю.В. Шинкарьов та ін.

Але, незважаючи на це, питання розгляду причин, які обумовили не доведення винним злочину до кінця, здебільшого є предметом розгляду кримінологічної науки. Водночас за умови, якщо вказані причини враховуються при призначенні винній особі покарання, вони повинні бути досліджені в ракурсі кримінального права, безумовно з урахуванням сучасних кримінологічних тенденцій.

Так, в літературі зазначається, що кожен незакінчений злочин припиняється з причин, що не залежать від волі винного (і з цією точкою зору навряд чи можна не погодитися, окрім випадків добровільної відмови від доведення злочину до кінця). Проте характер цих причин впливає на ступінь суспільної небезпечності діяння і (або) особи винного. Зазначені причини можуть бути як пов'язані, так і не пов'язані з поведінкою самого винного, і з цієї точки зору належатимуть до причин суб'єктивного чи об'єктивного порядку. Перші характеризують ступінь активності самого винного при вчиненні злочину, інтенсивність та цілеспрямованість його злочинної поведінки, рівень його

підготовленості та оснащеності до злочину, здатність долати перешкоди й домагатися результату. Другі свідчать про те, що злочин не був доведений до кінця не тому, що сам винний не мав достатнього «злочинного» досвіду чи необхідних «злочинних навичок», а через певні зовнішні обставини (активний опір потерпілого, втручання сторонніх осіб, своєчасне затримання винного тощо). Названі причини в кожному конкретному випадку свідчать про різний ступінь небезпечності як діяння, так і особи винного і, отже, повинні бути враховані судом при призначенні покарання за незакінчений злочин [9, с. 39].

При цьому деякі вчені вважають, що із перелічених вище обставин окремої уваги заслуговують саме ті, що пов'язані з особою злочинця, його внутрішніми якостями та навичками. Слід також враховувати, чому підготовчі дії або замах не були доведені до кінця (з причин не достатку досвіду, хвилювання, невміння, непридатності знарядь, затримання та ін.). Невміння, як причина не доведення злочину до кінця, може тягнути за собою більш м'яке покарання, ніж припинення злочину з причин виникнення перешкод або спротиву, вчиненого потерпілим [10, с. 250].

Але, незважаючи на таку позицію, практика призначення покарання свідчить про те, що здебільшого урахуванню підлягають обставини, що дійсно не залежать від волі винного, але при цьому вони обумовлені діями інших осіб, які, як правило, стають на заваді доведення злочину до кінця. Наприклад, у вирокі за справою №212/5232/17 зазначається, що винний не довів свій злочинний намір з причин, що не залежали від його волі, через те, що був викритий співробітниками охоронної фірми «Барс» під час вчинення крадіжки [5]. Чи вирок суду у кримінальному провадженні № 1-кп/489/235/2017 р., де винний виконавши всі дії, які вважав необхідними для доведення злочину до кінця, злочин не закінчив з причин, незалежних від його волі, а саме затримання о 16 год 40 хв працівниками ВОХОР ДП «НВКГ «Зоря» – «Машпроект» [2].

Чи, наприклад – 13.04.2016 близько 13 год 10 хв, ОСОБА_1, знаходячись у приміщенні магазину «Бершка», на території ТРЦ «Фабрика», за адресою: м. Херсон, вул. Залаегерсег, 18, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, керуючись корисливим мотивом та метою, направленою на таємне заволодіння чужим майном, умисно, таємно, шляхом вільного доступу, намагався заволодіти належним магазину «Бершка» майном, а саме: туфлями чоловічими «Bershka AWESOME», вартістю 749,17 грн., які одягнувши на себе, виніс за межі магазину не розрахувавшись, проте не довів злочин до кінця з причин, що не залежали від його волі, оскільки був затриманий охоронцями вказаного магазину [4].

Третім прикладом можна навести наступний випадок. Як зазначається у вирокі суду – Обвинувачена, ОСОБА_1, 17 лютого 2017 року, близько 14 години 30 хвилин, знаходячись поблизу території КЗО «Верхньодніпровський навчально-реабілітаційний центр» ДОР» по вул. Гагаріна, 14 у м. Верхньодніпровськ Дніпропетровської області, побачила неповнолітню ОСОБА_2,

ІНФОРМАЦІЯ_4, яка йшла їй назустріч та в якій поверх одягу знаходилися навушники від мобільного телефону, усвідомивши таким чином, що в кишені верхнього одягу перебуває мобільний телефон, внаслідок раптового умислу, направленого на відкрите викладення чужого майна, а саме на заволодіння мобільним телефоном разом з навушниками та усвідомлюючи, що її дії будуть помічені, керуючись корисливим мотивом, коли неповнолітня ОСОБА_2 проходила повз неї схопила своєю рукою дрiт від навушників, приєднаних до мобільного телефону та одночасно намагалася відкрити замок на кишені куртки, в яку була одягнена ОСОБА_2 та таким чином дістати телефон «SAMSUNG Galaxy J5» вартістю 3439 грн. і тим самим відкрито заволодіти зазначеним телефоном разом з навушниками, однак не довела свій злочинний намір до кінця, оскільки не вчинила усіх дій, які вважала за необхідне для його доведення до кінця з причини, що не залежали від її волі у зв'язку з тим, що ОСОБА_2 почала чинити опір та кликати на допомогу [3].

Вказані приклади і проведене нами емпіричне дослідження вказують на те, що приблизно у 90 % випадків, коли наявний незакінчений злочин, причинами, що обумовили недоведення його до кінця є припинення вчинення злочину чи затримання злочинця як потерпілими, так і іншими особами. При чому дослідження практики призначення покарання за незакінчений злочин приводить до цікавого результату. Майже у 90% відсотках справ, за якими особи притягуються до кримінальної відповідальності і щодо яких постановлено судовий вирок, винні вчинили злочини, передбачені різними частинами ст. 185 КК України «Крадіжка». З огляду на це можна з упевненістю засвідчити високу латентність інших видів незакінчених злочинів, оскільки, фактично, майже відсутні вирокі щодо засудження за незакінчені злочини за інші категорії проваджень. Дослідження практики також свідчить про те, що злочинна діяльність суб'єкта як правило зупиняється не на стадії готування, а на стадії замаху.

Щодо інших характеристик причин недоведення злочину до кінця, то окремі вчені вважають, що їх врахування має відбуватися у двох напрямках: а) кількісному і б) якісному. Кількісний напрям припускає врахування кількості факторів, що перешкодили завершенню злочину. Зрозуміло, чим більше для недоведення злочину до кінця потрібно було відповідних обставин, тим за інших рівних умов більш суспільно небезпечною є відповідна особа і тим суворіше покарання їй має бути призначене. Складнішою є справа з якісним напрямом обліку обставин, через які злочин не було доведено до кінця. У цьому випадку слід враховувати їх характер [1, с. 63–68].

Інші вчені пропонують класифікувати вказані обставини на особистісні і зовнішні обставини, внаслідок яких «задуманий» злочин не було вчинено. Особистісні обставини виникають з особливостей суб'єкта вчинення злочину. Зовнішні обставини виникають із навколишньої обстановки. Припинення злочину в конкретному випадку може викликатися обставинами, що як залежать, так і не залежать від особи [7, с. 188].

Недоведення злочину до кінця вказує на незавершеність об'єктивної сторони злочину. Вона не одержує свого повного розвитку, тобто повною мірою не здійснена. Особа або не виконує всіх дій, що утворюють об'єктивну сторону (наприклад, вбивця не встиг завдати удару потерпілому чи натиснути на курок; винному не вдалося створити злочинну організацію (ст. 255 КК), банду (ст. 257 КК), терористичну організацію (ч. 1 ст. 258 КК), не передбачене законом воєнізоване або збройне формування (ст. 260 КК), здійснити напад на об'єкт, на якому є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 261 КК), виготовити зброю (ст. 263 КК), незаконно перевезти на повітряному судні вибухові або легкозаймисті речовини (ст. 269 КК) та ін.), або ж не настають наслідки, зазначені у відповідній статті КК (наприклад, смерть потерпілого не настала, бо вбивця промахнувся чи завдав лише незначного поранення) [8, с. 346].

Як ми бачимо, незважаючи на достатньо різні погляди науковців на критерії класифікації причин, що обумовили недоведення злочину до кінця, можна впевнено стверджувати лише про їх фактичне урахування при призначенні покарання. Реально суди враховують той факт, що злочин не доведено до кінця з причин, що не залежать від волі винного. Здебільшого це викликано затриманням правопорушника і відсутністю фактичної можливості довести злочин до кінця. Як правило, як пом'якшувальна обставина цей факт судом не визнається, оскільки якщо б винний мав змогу довести злочин до кінця – він би це зробив.

Як висновок слід зазначити – у ч.1 ст. 68 КК України, законодавець надав суду при призначенні покарання можливість врахування причин, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця. Незважаючи на це, практика засвідчує, що в переважній більшості випадків такою причиною є фактична неможливість доведення злочину до кінця, оскільки винний або затримується (охороною, працівниками правоохоронних органів, потерпілим) або його дії припиняються, оскільки він не має змоги в подальшому зберегти вчинення злочину в таємниці і залишитися невідомим, що все одно в своєму логічному завершенні приводить до затримання особи і передачі її правоохоронним органам. Аналіз вироків суду показує, що судом не доведення злочину до кінця констатується як факт, конкретні ж причини недоведення безпосередньо ані на строк, ані на розмір покарання, що призначається, не впливає. Але при цьому враховуються пом'якшувальні обставини, що дозволяють призначити або найменший розмір покарання, або застосувати різноманітні види звільнення від покарання.

Таким чином, реально причина недоведення злочину до кінця фактично судом не враховується (на відміну від самого факту недоведення злочину до кінця, що впливає як кваліфікацію, так і на можливість застосування спеціальної засади призначення покарання, передбаченої 68 КК України), оскільки ця причина як правило не є реабілітуючою, не залежить від волі винного і не зменшує його суспільну небезпеку. В даному випадку законодавець заклав у законі здебільшого можливість, перспективну модель врахування таких причин, чого на практиці, на жаль, не спостерігається.

Література

1. Благоев Е. В. Назначение наказания. Теория и практика. – Ярославль: Ярослав. гос. ун-т, 2002. – 173 с.;
2. Вирок суду № 1-кп/489/235/2017 р. // URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69302081>;
3. Вирок суду № 173/284/17 // URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65551074>;
4. Вирок суду №766/2397/16-к. // URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67138634>;
5. Вироку суду №212/5232/17 // URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69333768>;
6. Крецул В.І. Добровільна відмова від злочину / В.І. Крецул // Новітні кримінально-правові дослідження: зб. наук. пр. – 2015. – С. 34–37;
7. Маслак Н.В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: монографія / Н.В. Маслак. – Х.: Право, 2010. – 232 с.;
8. Тихий В.П. Замах на злочин / В.П. Тихий // Вісник Асоціації кримінального права України, 2015, № 2(5) – С. 346–351;
9. Тютюгін В.І. Призначення покарання за незакінчений злочин та злочин вчинений у співучасті / В.І. Тютюгін, О.В. Ус // Питання боротьби зі злочинністю. – 2010. – Вип. 19. – С. 36–47;
10. Уголовное право Украины. Общая часть. Под ред. В.М. Трубникова, Я.А. Лантинова. – Х.: Харьков юридический. – 2012. – 344 с.